

S hogy ne felejtjük a mindig aktuális polémiát arról, lehet-e hitelesen beszélni kisebbségi csoportokról, cigány egyénekről és közösségekről felső középosztálybeli, jól szituált férfiként vagy nőként? Olvasatomban érzékeny, önreflexív, partneri elbeszélői pozíció, sok alázat és (társ)ismeret meglétében lehet – ahogyan ezt Babarczy is méltón teszi.

Enesey Diána

A VERSEK KÖZÉRZETI EMLÉKHELYEK

ERDŐS VIRÁG: *ELTÉRŐ TARTALOM*. MAGVETŐ KIADÓ,
BUDAPEST, 2024.

Az Eltérő tartalom 2024. április 11-i bemutatóján Turi Tímea szerkesztő arról kérdezte Erdős Virágot, hogyan tekint az új verseskötetére. A költő a „kudarc” szóval felelt, amit azzal magyarázott, hogy az itt szereplő verseket ihlető közéleti témák némelyikére már alig emlékszünk, a hírek forgatagában és az információk sűrűségében elvesztek, így a versek is jelentésvesztéseket szenvedhettek el. Mindezt azért tartottam fontosnak megemlíteni, mert most azt fürkészem, miért lehet ez a kötet a sok esetben pillanatszerű közéleti villanásokat kimerevítve mégis releváns, sőt, maradandó, merthogy – úgy vélem – erre minden esélye megvan.

Az Eltérő tartalom tekinthető egy versekbe szedett közéleti naplónak is, de még inkább *közérzeti* naplóként érdemes olvasni. Ezt az olvasatot a szerző is segíti, egyrészt a versek mellett szereplő dátumokkal, másrészt azzal, hogy a kötetet a 2022-es és a 2023-as év tagolja két részre. Ennek a sajátos, naplószerű műfajnak és persze az Erdős Virágra jellemző lírának megfelelően e szövegegyüttes hangulata többnyire – olykor szélsőségesen is – hullámzó, nevetés és könnyek, szorongás és düh között ingázik az olvasó, jóllehet a humorforrás is inkább a keserűségben, semmint a derűben keresendő. A kötet 22 címet viselő nyitóverse is ennek a hangulatingadozásnak készíti elő

a lírai terepet, itt kötetcímek alkotnak minden verssort, s ezek szinte teljesen le is fedik, nem csupán a 2022-es évre vonatkozó írásokat, de az egész gyűjtemény tematikáját.

Talán az *Áprilisi tréfa* a legjobb példa erre az ingadozásra, itt ugyanis az egyik sort olvasva egy ironikus vagy abszurd felvetés nevetésre készíti az olvasót, míg a következő fájdalmat, elkeseredést vagy éppen mély részvétet ébreszt. A vers a kötetben szereplő témák többségét felvillantja, így egy-egy sor erejéig szó esik az egészségügy katasztrofális állapotáról, az intézmények autonómia-hiányáról, a kultúra válságáról, a sajtó és a médiumok egyre fogyatkozó szabadságáról, a korrupció változatos formáiról, a pedagógusok helyzetéről, a szociális háló nélküli társadalomról, a társadalom alsóbb rétegeiből való felkapaszkodás eleve kudarcra ítélt voltáról, a szexuális kisebbségek jogfosztottságáról, a környezet lerombolásáról és az abból eredő ökológiai válságról.

Bár a kötetben a magyarországi közéletre adott reflexiónak és emellett Budapestnek jut a legtagasabb tér, a körülöttünk és a tőlünk valamivel távolabb zajló borzalmas események és tragédiák is megjelennek. A 2022-es év mindannyiunk számára legmegrázóbb eseményét tematizáló vers a *Háborúban hallgatnak* címet kapta, de a vers rácsófol saját címére: nem hallgatnak a múzsák, hanem „ordítanak”, a kétségbeesés, a tehetetlenségig bénító szorongás, a háború keltette félelem köré csoportosuló gondolatok tükröződnek a sorokból, az a kényszer, hogy most mindent újra kell gondolni, miközben mindenhol információmorzsák és félinformációk hullanak ránk: „A híd, ami az úgynevezett valósággal összekötött, / megsemmisítő találatot kapott. / [...] / Információs törmelékek közt botorkálok, / észreveszek valamit, / lehajolok érte.”

Azt hiszem, az orosz–ukrán háború kitörésére adott első reakcióink belénk ivódtak, szinte kitörölhetetlenek, újra és újra felidézhetőek, így ez a vers semmit sem veszített az erejéből, csaknem két és fél év távlatából sem, de még az sem helyezi a verssorokat hatályon kívül, ha eljön – az egyelőre csak reménybeli – béke. A háború ébresztette szorongás versei a történelmi tények mögötti közös közérzeti emlékképeket, a ténytudás háttérében húzódo megélt valóságot foglalják magukban. A *bucsa* címmel megjelent vers szintén a háborúhoz, egyik legvéresebb és legszörnyűbb eseményéhez kapcsolódik, a 2022 márciusában történt bucsai mészárláshoz. Az egész írást fojtogató, szorongató érzések lengik be, zaklatásra emlékeztető szavak, mozdulatok és jelenetek követik egymást, de az utolsó két sor tárja fel igazán,

hogy itt még elborzasztóbb események zajlanak, szavakból épített emlékhelyet állítva a rettenetes vérengzés áldozatainak.

Ugyanakkor a háborúhoz fűződő események sem minden esetben a sokk vagy a fojtogató szorongás hangján szólalnak meg, olykor a gúnyos hangvéttel is felbukkan, jelesül a *Fuccs* című versben, amelyet Prigozsин puccs-lehetőségéből fuccs-valóságba forduló akciója ihletett, amelyről rövid időn belül kiderült, hogy nem általános változás felé törekszik, szervezője csak a saját magára javára cselekszik. A sorokban erőteljes rendszerkritika lüktet, amely lerántja a zsoldosvezérről a forradalmár-álruhát.

A rendszerkritika mint Erdős Virág költészetének visszatérő eleme és a közéleti témák kötőanyaga az *Eltérő tartalom*ban is kulcsfontosságú. Azonban, ahogy a *könnyekben*, itt sem arról van szó, hogy a lírai én megmondaná, pontosan mit és hogyan kellene tenni ahhoz, hogy változás történjen. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az, hogy a rendszer- és társadalomkritika és a közélet egyes történéseire vonatkozó kritikai észrevételek mellé sok esetben önkritika is társul, sőt, olykor össze is fonódik azzal, mint a *Gyávaságom történetében*. Ezt akár versbe szedett felnövéstörténetként is olvashatnánk, sokszor a lírai én saját hibáinak megvallása kerül előtérbe, de a sorok mögött Magyarország társadalmi problémái is felsejlenek. Ám a valódi rendszer- és társadalomkritika a Budapest-versekben bontakozik ki a legérzékletesebben, de akad a kötetben olyan alkotás is, amelyik az ország működését és állapotát írja le, átfogó módon, ez leginkább a *Pál utolsó levele a magyarokhoz* című versben érhető tetten. Az ihletforrás Pál korinthusiakhoz írt első levelének tizenharmadik verse, *A szeretet himnusza*, s ennyiben nem csupán politikai rendszerkritikát olvashatunk itt, de a rendszer szerves részévé váló kereszténységfelfogás kritikáját is. Erdős Virág verse a szeretet jellemzőit Pál apostol nyomán, huszonnégy versszakban bontja ki, mindegyikhez egy-egy, közéletet felforgató eseményt, politikai gyakorlatot vagy éppen az ország kormányzásának ideológiai hátterét jellemző vonást társít, de olykor a megcsontosodni látszó rendszerrel való szembeszállás vágya is megfogalmazódik. Ez a vers is magában foglalja a közélet több évtizedes alakulási folyamatait, s mint ilyen, nem évült el, sőt, az itt látható, társadalomra vonatkozó, egy-egy mozzanatban megragadott észrevételek hátterében olyan társadalomelméleti és történeti mintázatok húzódnak, amelyek a jelenlegi politikai rendszer gyökeres átalakulásával is évtizedeken át éreztethetik a hatásukat, vagyis nemhogy két év, de két évtized múltán is érteni és érezni fogjuk ezt a verset. Sőt, a szociális háló hiányát és az egyenlőséget érintő problémák, amelyek a vers központi részét képezik, minden bizonnyal még

tovább velünk maradnak: „A szeretet hosszútűró, /de az egyén szociális biztonságáért elsősorban / önmaga felelős. / [...] / A szeretet mindent hiszen, / csak az emberek közötti egyenlőséget nem.”

A lírába ültetett szociográfia sajátos műfajötveze ebben a kötetben is domináns. A legmellbevágóbb társadalmi látteleletet a *Lelet*ben olvashatjuk, amely egy magyarországi falu egyik házát és a benne élő család mindennapjait mutatja be, s főként azt, hogyan maradnak a leginkább nélkülözők segítség nélkül, miközben a szóban forgó háztól nem messze lévő főtéren uniós forrásból megújult a székykapus emlékmű. Erdős Virág lírája viszont az emberi sorsoknak állít lírai emlékművet, azoknak, akiknek a XXI. századi európai életszínvonalról fényévekre lemaradó életkörülményeiről hallunk, de valójában el sem tudjuk képzelni a mindennapjaikat; tudunk róluk, de hajlamosak vagyunk megfeledkezni az ilyesmiről, ezért szükséges a versbe szedett emlékeztető és az erőlködéstől mentes érzékenyítés.

A többnyire szomorú és szorongató vidéki „kiruccanások” nem írják felül azt, hogy ez a kötet is Budapest-fókuszú marad, ami persze korántsem válik kárára a szociografikus költészetnek, sőt, igazán éles társadalmi kontrasztokat képes megmutatni. Már a kötet 2022-es évet felölelő szakasza is Budapest 150. születésnapjára készül, a *Budapest 149* versciklussal. Az első száznegyvennégy évet egy-egy mondat jelöli, bennük Budapest és egy jelző áll. A 149. születésnap városképei egy gyengélkedő, betegeskedő Budapest képét tárják elénk, persze, volt is miben kifulladás, ezt mutatják a kötet 145-148. számozott versei is. A 148-as számú, *Budapest titokzatos* című vers Oidipusz és a szfinx történetét felelevenítve sorakoztatja fel, találós kérdéseken keresztül, a budapesti lakosság egy-egy társadalmi rétegét, a görög turista pedig egyiket sem képes megfejteni, inkább „elindult a *Hotel Moments Budapest* felé. / Ahol már várta őt az anyukája” – hangzik a thébai monda-kör történetére emlékeztető csattanó. Voltaképpen ezekben a találós kérdésekben nekünk kell felismernünk mindazokat, akikkel egy városban élünk, a verssorok nem hagyják, hogy megfeledkezzünk mindazokról, akiket nap mint nap látunk. Végző soron a kötet tétje is ebben ragadható meg: szituációkon keresztül hívja fel a figyelmet a társadalmi lét legapróbb mozzanataira, ami pedig egyéni és társadalmi öneszmélésre sarkall.

A születésnapi versek rajzolják meg Budapest ezernyi arcát: a békés társadalmi kiállások és ellenállások pillanatfelvételei sorakoznak, s az is megmutatkozik, hogy miképp vesztették el erejüket ezek a megmozdulások. A békés jólét és a boldogtalan szorongatottság kontrasztja is felbukkan. Hasonló közérzeti kettősség tűnik elénk a *Budapest szép* címet viselő, Free SZFÉ-nek

szóló versben, amely tele van színházi költői képekkel és a címbeli állítást sorra megkérdőjelező hasonlatokkal. A Budapest-versek szemléltetik, hogy a főváros szépsége csak a szabadságban tud kibontakozni, miközben arra figyelmeztetnek, hogy ettől a megszépítő szabadságtól fosztják meg időről időre, helyszínről helyszínre.

A Budapesthez és Budapestről írt ciklus a kötet 2023. évről szóló szakaszában folytatódik, *A 24. kerület* című, tízfejezetes versben, amely „budapesti kisregény”-ként került a kötetbe. Bár a Pest és Buda egyesülésének 150. évfordulójára írt nagyregényben (*Budapest Nagyregény*, szerk. Péczely Dóra, Szeder Kata, Tasnádi István, Valuska László, Budapest Brand, 2023) nem szerepel Erdős Virág-írás, a költő most pótolja ezt: a Margitszigetet tárja az olvasók elé, lírai formában, úgy, ahogyan mindig is látjuk, és úgy, ahogyan még sohasem. Egyrészt végigvezet a sziget ismert helyszínein, másrészt pillanatképek és szituációtöredékek sorakoznak benne, a legfurcsább tárgyak és különc személyek bukkannak fel, mindez pedig azt az aprólékos, az alig láthatóra irányuló figyelmet tükrözi, amelyet már megszokhattunk Erdős Virág lírájában. A végcélra karcolt CEU-felirattól és a kultúrház falára ragasztott „*Ki fog holnap tanítani?*”-től a sziget technikai tartozékain, többé-kevésbé még felfedezhető természeti adottságain és az épített környezetén át a kollektív emlékezet jelképeihez érkezünk. Utóbbi „a 28 éves, 42 716. számú kavics” jeleníti meg, egyike azoknak, amelyek a koronavírus áldozatainak állítanak emléket. Most már nem csupán a kavicsok az emlékezés forrásai, hanem a *24. kerület* című vers 3. fejezete is írásos emlékhellyé vált. Így haladunk végig a Margitszigeten, verssorok útján, Szent Margit mai szituációkba ültetett történetén keresztül – hiszen a vers a Margit-legendát is integrálja és újragondolja, mintegy a sziget megszemélyesítéseként kezelve az apáca királyleány alakját –, sétánytól sétányig, a „somkórók közt” heverő testtől („műanyag sír”-ra hasonlító elektromos elosztószekrény) egy „somkórók közt” fekvő élő, síró testig, penitenciától penitenciáig, megpillantva a sziget humoros, szép, szorongató, elkeserítő, dühítő, fájdalmas, névadójának emlékéhez méltó és méltatlan vonásait.

A kötetben nem csupán a Margit-legenda kerül mai kontextusba, hanem *Az Erzsébet-legendában* Erzsébet és a rózsza legendája is modern, áruházi közegbe helyeződik, ahol a biztonsági őr vonja kérdőre a nőt, tizenkét alternatív történetváltozatban. Erzsébet „kosarának tartalma”, vagyis gondolatai, vágyai, reakciói egyrészt a női lét mozzanatait ábrázolják, mint például az első szituáció: „Erzsébet *szorongást* tett a kosarába, mert attól félt, / hogy üresnek fogják tartani. // A biztonsági őr félrehívta, és felszólította, hogy

mutassa meg a kosarát. / Erzsébet megmutatta, és a biztonsági őr belenézett. // És látta, hogy női *princípium*.”

Másrészt a perspektívák világnézetet is formáló különbségeit, valamint a valóság különféle felfogásának egyre inkább széttartó voltát, a közös valóság erősödő hiányát és a merőben eltérő elvek találkozását is felmutatják ezek a magyarországi közéleti viszonyokat tükröző rövid szituációk, melyek repetitív jellege az alternatív Erzsébet-történetek feszültségteli hangulatát fokozza.

Az *Erzsébet-legendában* az egyéni perspektíva és a külvilág nézőpontjának összecsapása is kirajzolódik. Erdős Virág költészete különösen érzékeny az egyéni megélésekre, ez az érzékenység bontakozik ki a *Fólia* című versben, amely azt mutatja meg, hogy a könyvek lefóliázásának továbbra is érvényben lévő szabályozása végső soron emberi életek semmibevétele, eltiprása. A lefóliázott könyvek emberi életek leképeződései, így ez a vers megrázó módon, a könyvet személyként ábrázolva mutatja be ezt az erőszakos gyakorlatot. Ez éles kritikaként is olvasható, de a szolidaritás hangja sokkal nagyobb decibellel szól belőle. Mivel a könyvfóliázási szabályozás még érvényben van, nem okoz nehézséget kapcsolódni a vershez, de ez a költemény akkor is fontos lesz, ha egyszer eltörlik ezt a szabályt, hiszen a társadalmi elnyomás egyik szimbolikus mozzanatát örökíti meg.

Az *Eltérő tartalom*ban személyes hangvétellű írásokat is találunk, ilyen például a *Miért nem* című születésnapi vers. Itt a lírai én ironikus és legfőképp önironikus verssorokban néz szembe az elvárásokkal és az elvárásokra válaszul adott és adható kifogásokkal, ötvenöt versszakra bontott, élet- és alkotástörténeti pillanatokot feldolgozó költeményben. Hasonlóképpen személyes a *Belépőm a Litera Klubba* című, ötvenkét „megfontolás”-t és némi szeretetteljes, olykor aggódó kultúrkritikát megfogalmazó vers. A *Napló gyermekeimnek* pedig csak címét tekintve személyes, ha az utána következő verseket, a 2023-as év verseit tekintjük, azt ábrázolja, hogyan sodródunk nyitottság és termékeny közéleti viták híján az elviselhetetlenség felé. Ez hallható ki a „zenei betétként” felcsendülő *Pasztorál* soraiból is, amelyben a magyarországi viszonyok közepette megvalósíthatatlan vidéki idill helyett országos válsághelyzetek és nem kínálkozó, de szükséges megoldások szólamai felelgetnek egymásnak.

A kötet utolsó előtti versének, a *Népszerűsítése* második fele tartalmaz némi forradalmi lelkesültséget, a változásért folytatandó küzdelem imperatívuszát, igaz, csak halvány betűkkel. A záróvers, az *Életvégi döntések* pedig egy bátor közéleti kiállást őriz meg, dr. Karsai Dániel életvégi döntésekért

folyó heroikus küzdelmét, miközben a sorokból a költői én hangját halljuk, az ő elveit, vívódásait, világlátását és akaratát. Kiváló befejezés, a közéleti események és az egyéni élet szétválaszthatatlanságával.

Erdős Virág kötete két nehéz év naplószerű, verses összegzése. Vélhetőleg az itt szereplő események némelyikének emléke idővel halványulni fog, talán évek múlva referencia-vesztéssel szembesül az olvasó, de számtalan olyan mozzanat van ebben a kötetben, amelyben felismerjük napjaink történéseit, a közérzet nem sokat változott. Ráadásul itt nem is pusztán két év jelenik meg, hanem – tágabban értve, a jelenségek típusosságára figyelve – a rendszerváltás utáni Magyarország története tárulnak elénk, közéleti történésekbe bújtatva. Vagyis az egyes napok és események emlékei voltaképpen egy korszak emlékei, s ezek a verses emlékképek akkor is jelentősek és jelentésteliek maradnak, ha új éra köszönt be, bár úgy tűnik, ezt egyelőre gátolja a magyarországi közérzet sajátos „örök visszatérése”. Akárhogy is, Erdős Virág kötete közéleti és közérzeti emlékhely lett, és marad is még sokáig – a kollektív emlékezet ezernyi folyásirányú forrásaként.